

ANDRIJA BOGNAR

OSOBINE POLITIČKO-GEOGRAFSKOG RAZVOJA POLJSKE

Nizinski karakter i kontaktni položaj između primorske Zapadne Evrope i prostranih kopnenih masa na istoku, definirale su Poljsku kao prijelazno područje široko otvoreno utjecajima pravca Istok-Zapad. To je ujedno predodredilo i njenu geopolitičku važnost jer je navedenim razlozima postala jedna od najosjetljivijih zona sukoba kontinentalnih i pomorskih sila na području Rimlanda.¹ Kao rezultat takovih odnosa proizašla je i političko-geografska (dakle i teritorijalna) nestabilnost Poljske,² koja je tokom svoje hiljadugodišnje historije nekoliko puta nestajala pa se ponovno pojavljivala na političkoj karti Evrope.

ZNACENJE PRIRODNO GEOGRAFSKE SREDINE
U RAZVOJU POLJSKE DRŽAVNOSTI

Poljska je sjeveroistočni dio velike srednjoevropske regije pretežno nizinskog karaktera – $\frac{2}{3}$ teritorija ispod 300 m apsolutne visine – u kojoj je smjerom sjever-jug izražena stepeničasta reljefna struktura. Najviše dijelove državnog prostora čine Karpati i Sudeti uz granicu s Čehoslovačkom. Dalje na sjeveru, na viši planinski prostor nadovezuje se niže malopoljsko pogrđe koje ima karakter fluvijalnom disekcijom jako razudene ploče s izdvojenim, eroziji manje podloženim uzvišenjima (Lysa gora). Navedene reljefne jedinice odvojene su međusobno nizom izrazitih tektonskih potolina (doline Odre, Visle i Sane), koje s nižim dijelovima pogrđa, svojim pitomijim prirodnim osobinama u odnosu na surovost viših planinskih područja, imaju sve prednosti za razvoj naseljenosti i organizaciju života. Za taj dio Poljske vezana je zona lesa, koja svoj prirodni nastavak prema zapadu ima u njemačkom lesnom pojasu Börde a na istoku na volinsko-podolskoj ploči u Ukrajini.

¹ U političko-geografskom razvoju Evrope kao kontinentalne sile mogu se smatrati SSSR (prije Carska Rusija), Turska, Zlatna horda i Poljska. Iako je Vel. Britanija jedina izrazito pomorski orijentirana sila u Evropi, u istu kategoriju, dijelom, mogu se svrstati obzirom na svoju kolonijalnu politiku u prošlosti, Francuska i Njemačka.

² Zbog čestih pomicanja državnog teritorija tokom izuzetno nesretne i burne historije Poljsku s pravom nazivaju »državom na kotačima«.

Ocjeditost i relativno velika plodnost tog područja, uvjetovana fizičkim osobinama lesa,³ utjecala je na njegovu pejzažnu otvorenost i laku saobraćajnu prohodnost, što je predisponiralo gušću naseljenost i stratešku važnost kraja već od najstarijih vremena. To je prostor kojim je usmjerena najranija njemačka ekspanzija prema istoku, a isto tako predstavljao je najznačajniji koridor kojim su išli prodori azijskih i istočnoevropskih naroda prema zapadu našeg kontinenta. Strateška važnost lesnog pojasa potencirana je i činjenicom da je stari hercinski bazen, u kojem je rijeka Odra izmodelirala svoju dolinu, u prostoru Gornjeg Šljonska (Šlezija) bogat kamenim ugljenom. Željezna ruda malo-poljskog pobrđa i šljonski ugljen bili su osnovni preduvjet razvoja rudarsko-industrijskih aktivnosti oko Katowica, gdje je koncentrirano preko 50% industrijskih kapaciteta Poljske.

Najniži dio zemlje, a ujedno i najprostraniji, koji svoj prirodni nastavak ima u Njemačkoj i SSSR-u, je velika poljska nizina s tipičnim glacialnim pejzažom. Led, koji je tokom pleistocena pokrivaio taj kraj, svojom erozivnom i akumulativnom aktivnošću formirao je naročite reljefne oblike, koji su tokom historije poljskog naroda imale veliku geopolitičku važnost. Svakako najznačajnije su tzv. »pradoline«, koje su se razvile erozijom otopljene ledenjačke vode duž rubova kopnenog ledenog pokrivača (Inlandeis), a u skladu s općim padom terena usmjerene su prema sjeverozapadu u Baltičko i Sjeverno more, odnosno na jugoistok u Crno more. U svom primarnom obliku pradoline bile su sve do najnovijeg doba kada su meliolirane, gotovo neprohodna močvarna područja. Okružuju nešto više i ocjeditije krajeve pogodne za naseljavanje i agrarno iskorišćavanje, građene od morenskog materijala,⁴ koji je led staložio u obliku izduženih bedema. Zbog izolacionog značenja pradolina u prošlosti ti krajevi imali su prirodno predisponiran tvrđavski karakter, što je bilo od odlučujućeg utjecaja na formiranje prve jezgre poljske državnosti upravo u jednom od takovih prostora. Osim toga, izolaciona funkcija pradolina znatnog je utjecaja imala i na plemensku rascjepkanost poljskog naroda, što se u krajnjoj liniji odrazilo i na njegovim jezičnim posebnostima.

U izrazitom nizinskom graničnom prostoru između Poljske i SSSR-a razvila se je reljefno nejasno definirana razvodnica baltičkog i crnomorskog sliva.⁵ Istočni dio tog područja je prostrana plitka tektonska potolina u okviru koje se formiralo porječje rijeke Pripjat. Zbog nezatnog pada terena rijeke tu imaju osobine otjecanja donjeg toka. Često se izljevaju i mijenjaju korito stvarajući time prostranu i kontinuiranu zonu močvara koje su zbog svoje neprohodnosti imale sve do najnovijeg doba izvanredno veliko obrambeno značenje kako za Polj-

³ Les je mehanički sediment nastao dijagenezom prašinstog materijala, koji je akumuliran vjetrom, vodenim tokovima, soliflukcijom itd.

⁴ Morena je akumulativni materijal nastao ledenjačkom erozijom, kojega je led nakon svog povlačenja ostavio za sobom.

⁵ Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West«, str. 14. i 15. D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964.

sku tako i za SSSR.⁶ Postojanje višeg i ocjeditijeg morenskog i lesnog područja sjeverno i južno od Pripjatskih močvara donekle umanjuje njeno značenje kao pogodne prirodne prepreke u obrambenim strateškim koncepcijama spomenutih zemalja. Kontinuirani pojas višeg morenskog zemljišta, sa sjevera i juga okruženog nižim podvodnim depresijama (pripjatske močvare, dolina zapadne Dvine i Njemen), koje preko Minska i Smolenska povezuju Varšavu s Moskvom ima koridorske osobine. Strateške prednosti koje proizlaze iz njezina saobraćajna značenja našle su svog izraza u čestim ratovima za njeno posjedovanje. S obzirom na ključni položaj Smolenska u koridoru, koji dominira prilazom moskovskoj jezgri državnosti, nameće se potreba uvođenja geopolitičkog pojma »Smolenska vrata«. Koridorske osobine i veliko strateško značenje ima i lesno područje volinsko-podolske ploče između planinskog luka Karpata na jugu i Pripjata na sjeveru. Svojom ocjeditošću i pezažnom otvorenošću omogućuje laku saobraćajnu povezanost Ukrajine, preko Galicije i Šljonska s prostorom zapadne Evrope.

Ravničarski pjeskoviti karakter baltičkog primorja nije pogodovao naročito u prošlosti, maritimnoj orijentaciji Poljske, što je uz neke momente iz društveno-političke historije determiniralo njen razvoj kao izrazito kontinentalne države. Pomorske aktivnosti razvile su se na estuarski mušćima Odre i Visle koja su zbog svojih zaljevskih osobina bila pogodnija za izgradnju velikih luka (Szczecin, Gdansk).

Struktura reljefa i glacijacija odredile su razvoj hidrografske mreže. Rijeke za svoje otjecanje dijelom koriste pradoline ili transverzalno presijecaju osnovne crte ledenjačkog reljefa. Melioracijom močvarnih područja u pradolinama omogućena je laka saobraćajna prohodnost zemlje smjerom zapad-istok, a riječne doline, orijentirane prema Baltiku, pravci su transverzalnog povezivanja državnog prostora.

POČECI RAZVOJA POLJSKE DRŽAVNOSTI

Područje današnje poljske države u ranom srednjem vijeku naseljeno je bilo s više slavenskih plemena, čiji je razmještaj u velikoj mjeri respektirao prirodno-geografsku diferenciranost prostora; Vislani žive u području gornjeg toka Visle, Poljani u porječju Warte i Noteca ili tzv. Velikoj Poljskoj, Šlezani u Šljonsku i Mazovljani u bazenu srednje Visle. U Velikoj Poljskoj oko gradova Gniezno i Poznan, na povišenom i ocjeditijem morenskom zemljištu, okruženom močvarnim pradolinama, koje su za svoje otjecanje koristile rijeke Notec i Warta, formiralo se u X st. prvo jezgro državnosti iz kojeg su potekle inicijative za političko okupljanje poljskih plemena. Stvaranje čvrste državne organizacije na području poljskog etnikuma bio je u prvom redu odraz potreba obrane od rastućeg njemačkog ekspanzionizma prema istoku. Dinastija Piasta pružila je efikasan otpor Nijemcima, što je bio dokaz

⁶ U II svjetskom ratu Pripjatske močvare predstavljale su izvanredno veliku teškoću u prodoru njemačkih oklopnih jedinica.

visoko razvijene gospodarske i vojne organizacije Poljske tog vremena.⁷ Interesantno je, da se upravo pod Pijastovićima pojavio termin Poljska za označavanje cjelokupne teritorije (oko 250.000 km²) kojim su vladali,⁸ a čije su granice na zapadu činile rijeka Odra i Nysa, na jugu Sudeti i Karpati, na istoku rijeka Wisłoka, San, Wieprz i Bug, te pripjatske močvare, i na sjeveru Baltičko more i zatvorena šumska zona južnog dijela Prusije.⁹ Zapadna granica tipa frontiera,¹⁰ formirana duž močvarne pradoline pravac J-S, kojom je otjecala rijeka Odra, bila je prirodno dobra izolaciona zona prema njemačkom etnikumu na zapadu. Južni nastavak te granice uz rijeku Nysu bio je zbog ocjeditije i lako prohodne lesne zone, koja je imala svoj nastavak na obje priobalne strane rijeke, strateški nepovoljniji. Slične osobine imala je istočna međa Poljske. Na svom najvećem dijelu ona se poklapala sa izrazitom prirodnom barijerom koju su činile rijeka Bug i Pripjatske močvare. Južni dio tog graničnog sektora u Galiciji nije imao takovih obrambenih pogodnosti, budući da je tim dijelom zona frontiera¹¹ prolazila pejzažno otvorenijim lesnim pojasom. Na jugu prema kraljevinama Mađarskoj i Češkoj, granica je imala osobine terrae nullius¹² i poklapala se slabo naseljenim i šumovitim planinskim područjem Karpata i Sudeta.

Nepovoljne geopolitičke osobine Poljske, laka saobraćajna prohodnost pojedinih njenih dijelova, došle su već i tada do izražaja. Poljska je u početnom stadiju svoga razvoja stoga, praktički u stalnim sukobima sa svojim susjedima radi očuvanja svog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Razumljivo, da se je to odrazilo na čestom gubljenju i ponovnom pripajanju graničnih krajeva. Stablnost državne moći u periodu od X-XIV st. ovisila je u velikoj mjeri od jačine centralne vlasti, jer čim ona slabi dolazi do gubljenja pojedinih teritorija, a u suprotnom slučaju do njihovog ponovnog priključenja.¹³

POLITIČKO-GEOGRAFSKI RAZVOJ POLJSKE U KASNOM SREDNJEM VIJEKU

U razdoblju XII, XIII i dijelom XIV st. kao rezultat promjena u odnosu društvenih snaga općim razvojem feudalizma, Poljska se raspada u skladu s opadanjem moći centralne vlasti u niz manjih političko-

⁷ Vladislav Gomulka, »1000 godina Poljske«, str. 7, Kultura, 1967, Beograd.

⁸ Ibidem, str. 7. i 22.

⁹ Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West«, str. 23, N. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964.

¹⁰ Ibidem, str. 23.

¹¹ Ibidem, str. 23.

¹² Ibidem, str. 23.

¹³ Takav razvoj karakterističan je bio za period nakon smrti Boleslava I Hrabrog. Njemačka osvaja Lužicu, Češka - 1038. godine Šljonsk, a Mazovija i Pomorze su se odcijepili. Stabilizacijom centralne vlasti za Kazimira I (1038-1058) i Boleslava III Krivoustog (1102-1024). prethodno izgubljena područja ponovno se pripajaju: Mazovija 1042, Šljonsk 1054, i početkom XII st. i zapadni dio Pomerzeta.

teritorijalnih jedinica – vojvodstava. To omogućuje Nijemcima snažniji prodor prema istoku. Kneževina Brandenburg ovladala je u tom periodu Zapadnim Pomorzeom (Pomeranija) i dijelom Velike Poljske uz desnu obalu Odre.¹⁴ Istovremeno dolazi i do širenja Njemačkog viteškog reda u područje sjeveroistočno od donjeg toka rijeke Visle u tzv. Istočnu Prusku. U tom prostoru koji karakterizira glacialni pejzaž s velikim šumskim površinama, a koji je na sjeveru dio omeđen lagunama duž obale Baltika, sve do dolaska Nijemaca bili su naseljeni Prusi.¹⁵ Nijemci koji su u ovaj kraj podrli 1231. godine do početka XIV st. su ga uglavnom osvojili istrebljujući u velikoj mjeri domorodačko stanovništvo. Uporedo s osvajanjem Istočne Pruske dolazi i do njenog naseljavanja njemačkim stanovništvom.¹⁶ Do kraja XIV st. Nijemci su ovladali područjem od donjeg toka Odre do Njemena i dalje Livonijom, Kurlandijom, Samogitijom i Estonijom. Time je stvorena velika baltička država Njemačkog viteškog reda, koja je na sjeveroistoku bila omeđena Finskim zaljevom, a na zapadu Odrom.

Njemačkim osvajanjem Poljska je izgubila svoj izlaz na more, pošto je Gdansk (Danzig) 1309. godine zajedno s Istočnim Pomorzeom bio priključen baltičkoj državi Njemačkog viteškog reda. Treba dodati da je Poljska u to vrijeme izgubila i Šljonsk, kojeg je prepustila Kraljevini Češkoj.¹⁷ Promjene političko-geografske strukture gubljenjem teritorija na zapadu nužno su imale odraza i na pogoršanje geopolitičkog položaja Poljske, što je uz sve veću opasnost od Nijemaca rezultiralo tokom XIV st. njenim ponovnim političkim ujedinjenjem. Prvobitno jezgro državnosti oko Gniezna i Poznana našlo se periferno položeno u odnosu na veći dio državnog prostora, pa dolazi do prenošenja težišta državnosti tokom XIII st. u gospodarsko vrijednije i gušće naseljeno područje gornjeg toka rijeke Visle.¹⁸ Krakow, centralno položeno naselje na raskršću tada važnih magistralnih prometnica prema Baltiku, Crnom moru i jugu Evrope, privukao je koncentraciju vodećih političkih i kulturnih funkcija države i time preuzeo ulogu glavnog grada.¹⁹ Jačanje centralne vlasti utjecalo je i na širenje državnog teritorija, koje je zbog jakog pritiska Nijemaca sa zapada bilo orijentirano prema istoku. Poljska u XIV st. osvaja Galiciju koja je zbog svoje velike agrarne vrijednosti i saobraćajnog značenja –veza s crnomorskim primorjem predstavljala privlačan kraj za naseljavanje i gospodarsko iskorišćavanje.²⁰

¹⁴ Takovom razvoju pridonijela je u velikoj mjeri i prirodno geografska (pradolina) izoliranost tih krajeva od ostalog dijela Poljske.

¹⁵ Prusi su baltički narod, koji je nestao istrebljenjem ili asimilacijom od strane Nijemaca u razdoblju nakon XIII st.

¹⁶ Gordon East, »Povijesni zemljopis Evrope«, str. 26. Matica Hrvatska, Zagreb, 1944.

¹⁷ 1335. godine Šljonsk je bio prepušten Kraljevini Češkoj u zamjenu za odustajanje čeških vladara od pretenzija na poljsko prijestolje. God. 1526, zajedno s Češkom, Šljonsk je bio pripojen Habsburškoj državi, a 1742. – mirom u Berlinu – Pruskoj.

¹⁸ Veljko Rogić, »Promjene u strukturi Poljske urbane mreže«, str. 1, Geografski Horizont, br. 4/1963. God. IX, izd. GDH, Zagreb, 1963.

¹⁹ Ibidem, str. 1.

²⁰ Godine 1340.

Od izvanrednog značenja za razvoj i opstanak Poljske bila je njena unija s Litvom do koje je prvi puta došlo 1383. godine. Plod tog ujedinenja bila je pobjeda kod Grünwalda 1410. godine, kojom je bila potisnuta vlast Njemačkog viteškog reda na Baltiku. Poljskoj su vraćeni Gdansk i Istočni Pomorje,²¹ čime je ona ponovno dobila svoj prirodni izlaz na more. Preostali dio države njemačkih vitezova formiran je u Kneževinu Prusku pod vrlovnom vlašću Poljske.

Lublinskom unijom 1569. godine došlo je do čvršćeg povezivanja Poljske s Litvom, i to na federalnom principu.²² Time je Poljska dobila vlast nad prostranim krajevima u Ukrajini, Bjelorusiji i Litvi, što dovodi do krupnih izmjena u geopolitičkoj orijentaciji zemlje. Dotada periferni krajevi u bazenu srednje Visle dobivaju centralni položaj. Jezgra državnosti se sada ponovno seli i to u Varšavu, koja se kao prijestolnica nametnula zbog svog izuzetno povoljnog super-regionalnog položaja u tadašnjoj poljskoj državi.²³ U XVI st. Poljska doživljava i svoj najveći teritorijalni razvoj. S površinom od 1,115.000 km², na kojem je živjelo 10,000.000 stanovnika uvrstila se u red tada najsnažnijih država Evrope.²⁴ Ujedno, ona je postala i zemlja s stanovništvom izrazito heterogenog nacionalnog sastava. Uz Poljake, koji su činili 40% ukupne populacijske mase, živi veliki broj Ukrajinaca, Bjelorusa i Litvanaca.²⁵

Ekspanzija prema istoku imala je negativne društveno-političke i ekonomske posljedice. Razvoj velikih feudalnih imanja u novopriključenim područjima, opnovno slabi centralnu vlast, pogoršava društveno-ekonomski položaj seljaštva, a zbog orijentacija na izvoz sirovina potkopavaju se gospodarske osnove razvoja gradova.²⁶ Širenjem prema istoku Poljska je došla u sukob s Rusijom, što izaziva stalne ratove između dviju sila. Tome su se tokom XVII st. pridružili kozački, turski i dinastički ratovi s Švedskom, koji su iscrpili gospodarsku, a time i vojnu moć zemlje. Sve to dovelo je do niza vojnih poraza koji su izbrisali Poljsku iz reda velikih evropskih sila. Ipak, teritorijalno, iako u ratovima gubi dio svojih područja u Ukrajini istočno od Dnjepra, Poljska je sve do svog raspada s oko 730.380 km² i 11,000.000 stanovnika jedna od najvećih država našeg kontinenta.²⁷

²¹ Mirom u Torunju 1466. godine.

²² Sve do Lublinske unije, 1569. godine, državna vlast nije bila jedinstvena. Najvažnije državne institucije Poljske i Litve bile su odvojene, a zakoni različiti.

²³ Veljko Rogić, »Promjene u strukturi Poljske urbane mreže«, str. 5, Geografski Horizont, br. 4/1963. God. IX, izd. GDH, Zagreb, 1963.

²⁴ Vladislav Gomulka, »1000 godina Poljske«, str. 22. i 23, Kultura, 1967, Beograd.

²⁵ Ibidem, str. 23.

²⁶ »... Sredinom XVI vijeka građani su predstavljali 25 odsto stanovništva Kru-
ne, seljaci 65 odsto, a plemstvo 10 odsto. Dva vijeka kasnije, na vrhuncu regresije
i agrarizacije seljaka je bilo oko 73 odsto, građana samo 17 odsto, a plemstva 8
odsto...«. Vladislav Gomulka, »1000 godina Poljske«, str. 22, Kultura, 1967, Beo-
grad.

²⁷ Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West«, str. 45, D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964.

TRI PODJELE POLJSKE

Konstantno gospodarsko i političko slabljenje Poljske dovelo je u krajnjoj liniji, tokom druge polovice XVIII st. do gubljenja nacionalnog suvereniteta i podjele njenog teritorija od strane ruskog i austrijskog carstva te Kraljevine Pruske.²⁸

Osnove za teritorijalne aspiracije prema Poljskoj treba tražiti prvenstveno u geopolitičkim ciljevima spomenutih sila. Osvajanjem prostora oko donje Visle (Istočni Pomorze) Pruska je ostvarila direktni spoj svojih dotada prostorno odvojenih dijelova Istočne Pruske i Brandenburga, a pripojenjem Gdanska dobila je najpovoljniju prirodnu luku na Baltiku. Osvajanjem Gdanska Pruska je ostvarila i kontrolu nad izlaskom vrlo važnog gospodarskog i strateškog transverzalnog kontinentalnog saobraćajnog pravca koji povezuje sjevernu s južnom Evropom. Istovremeno Rusija nastoji, osvajanjem Litve, da proširi svoj mostobran na Baltiku južno od Petrograda (Lenjingrad), a priključenjem Bjelorusije i Ukrajine da ostvari kontrolu nad strateški vrlo važnim »Smolenskim vratima« u morenskom koridoru, koja predstavljaju ključni prilaz moskovskoj jezgri državnosti. Slične težnje pokazala je i Austrija, želeći vlast nad strateški vrlo važnim gornjovislanskim saobraćajnim čvorištem, koje je bilo od vitalnog interesa za obranu gospodarski vrijedne Češke i izravnog puta preko tzv. Moravskih vrata za Beč.

U tu svrhu u Galiciji kao glacisu prema umutrašnosti monarhije u toku XIX st. izgrađen je niz vojnih utvrđenja od Krakowa preko Przemysla do Lwówa.

Trima podjelama Poljska je izgubila nezavisnost za period od 133 godine. Kratkotrajni pokušaj njenog uskrsnuća za Napoleona I, 1807. godine, kada je od teritorija koje je bila okupirala Pruska i Austrija formirano tzv. »Varšavsko vojvodstvo« (165.695 km² s 4.350.000 stanovnika)²⁹ bio je kratkotrajnog vijeka. Bečkim kongresom 1815. godine veći dio teritorija »Varšavskog vojvodstva«, osim dijelova koji su vraćeni Pruskoj, bio je pripojen Rusiji. Krakow s okolicom pretvoren je u tzv. »Krakowsku republiku« pod protektoratom triju sila, koju je 1846. godine anektirala Austrija, a Gdansk, koji je za Napoleona proglašen za slobodan grad bio je ponovno zauzet od strane Pruske.

²⁸ Prvom podjelom Poljske 1772. g. Prusija je dobila sjeverni dio Velike Poljske, Istočni Pomorze izuzevši Gdansk, Malbroško i Helmsko vojvodstvo (34.745 km² s 416.000 stanovnika), Rusija istočni dio Bjelorusije i poljski dio Letonije (108.750 km² s 1.800.000 stanovnika) a Austrija gotovo čitavu Galiciju (70.480 km² s 2.700.000 stanovnika). Drugom podjelom 1793. u kojoj Austrija nije sudjelovala Rusija je dobila gotovo čitavu Bjelorusiju i dio Ukrajine (250.000 km²), a Prusija Gdansk, veliki dio Velike Poljske, Dobrzyń i Kujaviju (58.370 km² s 1.100.000 stanovnika). Trećom i konačnom podjelom Poljske 1795. Austrija je dobila Lublin, Siedlece, Radom i Kielce (45.922 km² s 1.000.000 stanovnika), Prusija Suwalki, Białystok, Lomzu i Warszawu (54.898 km² s 1.000.000 stanovnika) a Rusija preostali dio Poljske (111.780 km² s 1.200.000 stanovnika). Podaci preuzeti iz A. Pallas Nagy Lexikona, str. 413. i 414, XI knjiga, Budapest 1895.

²⁹ Encyclopaedia Britannica, str. 142, Vol. 18, W. Benton, London, 1963.

POLITICKO-GEOGRAFSKI RAZVOJ POLJSKE
U RAZDOBLJU IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Nakon završetka I svjetskog rata Poljskoj je obnovljen suverenitet.³⁰

Jezgrom novoosnovane države predstavljao je teritorij bivše »Kongresne Poljske³¹ površine od 113.820 km² s 11.960.500 stanovnika.³² Tom težištu državnosti priključeni su i dijelovi područja koja su trima podjelama pripala Rusiji, Pruskoj i Austriji. Veliki dio granica nije bio, međutim, Versaillskim mirovnim ugovorom jasno definiran. To je izazvalo niz sporova između zainteresiranih zemalja.

Poljsko-njemačka granica. Poljska je Versaillskim ugovorom od Njemačke dobila bivšu Prusku provinciju Poznan (Posen) i dio istočnog Pomorzea (Zapadna Pruska) s koridorom za izlazak na Baltičko more. Površina od 42.927 km²³³ priključenih teritorija bio je dio poljskog etnikuma, koji je izgubljen podjelama Poljske u drugoj polovici XVIII st. Pruska, koja je ovladala tim područjem stalnim planskim naseljavanjem ojačala je njemački element, naročito u gradovima. Međutim, Nijemci, osim u dolini Noteca gdje su činili većinu stanovništva,³⁴ nisu predstavljali kompaktnu cjelinu već niz prostorno nepovezanih enklava. Doseljeno njemačko stanovništvo bilo je velikim dijelom vezano za upravne i vojne djelatnosti, formirajući tako jedan nestabilan sloj podložan migracijama, koji se nakon pripojenja kraja Poljskoj iseljuje, što je utjecalo na njegovu demografsku stagnaciju i radikalnu izmjenu nacionalne strukture, koja je ponovno postala gotovo isključivo poljskog karaktera. Jak proces »polonizacije«

Tabela 1.

Nacionalna struktura vojvodstva Poznan i Pomorze

God. popisa stanov.	Ukupan broj st.	Poljaci	Nijemci	Kasubi	Mazuri	Ostalo
1910. ³⁵	2962.000	1714.000	1080.000	105.000	9.000	54.000
	100%	57,9	36,5	3,6	0,3	1,7
1921. ³⁶	2903.508	2394.117	—	—	—	509.391
	100%	82,4	—	—	—	17,6
1931. ³⁷	3186.000	2875.800	298.500	—	—	12.300
	100%	90,3	9,3	—	—	0,4

³⁰ Formalni akt o osnivanju nezavisne Poljske donio je tzv. Poljski regentski savjet 8. 10. 1918. Godinu dana kasnije Versaillskim mirovnim ugovorom 28. 6. 1919. Poljska je potvrđena kao suverena država.

³¹ »Kongresna Poljska« osnovana je 1815. u okviru ruskog carstva.

³² A. Révai Nagy Lexikon.

³³ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 22, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1959.

³⁴ Harm J. de Blij, »Systematic Political Geography«, str. 353, John Wiley Sons, Inc. New York 1967.

³⁵ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 22, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1959.

³⁶ The Polish and Non-Polish populations of Poland, str. 38. i 39, Published by the institute for the Study of minority problems, Warsaw, 21, Nowy Swiat, 1932.

³⁷ Mały Rocznik Statystyczny 1938, str. 22. i 23, Warszawa 1938, Nakładem Głównego urzędu Statystycznego.

nastavio se je i u periodu između dva svjetska rata, tako da je udio Nijemaca u okviru promatranog područja njegovim daljim iseljavanjem sveden na minimum.

Novopovučena granica između dviju zemalja poklapala se je u glavnim crtama izuzev područja južnog dijela Istočne Pruske i Gornjeg Šljonska (Šlezija), s etničkom međom poljskog i njemačkog stanovništva. Zbog zamršene nacionalne strukture u područjima Marienwerder (Kwidzyn – 3.682 km² s 174.000 stanovnika), Allenstein (Olsztyn – 12.427 km² s 565.000 stanovnika) i Gornji Šljonsk (Šlezija – 11.007 km² s 1.942.200 stanovnika) održani su plebisciti, koje je Poljska izgubila.³⁸ Naknadnom odlukom sila Antante Poljskoj je ipak priključeno 3.225 km² s 980.000 stanovnika, gospodarski i strateški važnog područja Gornjeg Šljonska.³⁹ Pripojeni dio bio je gospodarski najvrijedniji s obzirom na koncentraciju postrojenja teške industrije (22 od 37 visokih peći), bogatih izvora kamenog ugljena (49,1 od ukupno 57,8 milijardi tona zaliha ugljena i 76% produkcije) time je osigurana solidna osnova budućeg privrednog razvoja Poljske.⁴⁰ Međutim, granica je gospodarski nefunkcionalno povučena kroz gusto naseljen urbanizirani rudarsko-industrijski prostor presijecajući mnoge industrijske komplekse, ne respektirajući pritom niti jedan geografski kriterij. Podjelom Gornjeg Šljonska nije zadovoljen u potpunosti niti etnički kriterij, pošto je na teritoriju koje je dobila Poljska živjelo, prema apodacima njemačkog popisa od 1910. godine, 576.000 (66%) Poljaka i 258.000 (29%) Nijemaca, a u njemačkom dijelu čak 577.000 (55%) Poljaka i samo 467.000 (44%) Nijemaca.⁴¹

Područje grada Gdanska i njegove uže regije bilo je izdvojeno iz njemačke države i proglašeno za slobodan grad (1.914 km² sa 310.000 stanovnika) pod pokroviteljstvom Lige naroda, s tim da je Poljska slobodno mogla koristiti luku. Osnove takvog rješenja bile su etničke prirode. Naime, iako je grad, koji se je razvio na estuaru rijeke Visle, prirodna izlazna luka većeg dijela Poljske zbog njegova pretežno njemačkog stanovništva (300.000 Nijemaca, 10.000 Poljaka) izdvojen je bio od svog gospodarskog zaleda što se u krajnjoj liniji odrazilo na opću stagnaciju grada u predratnom razdoblju, pošto je Poljska za potrebe svog pomorskog prometa u primorskom dijelu koridora izgradila novu luku Gdyniu.

Na području nacionalnog heterogenog i ugljenom bogatog Cieszyna (Tesin) došlo je da graničnog spora između Poljske i Češke. Osnovnu masu stanovnika kraja činili su Poljaci i Nijemci, no Čehoslovačka je na taj prostor polagala historijska prava. Odlukom sila Antante, koje su bile prisiljene intervenirati zbog oružanog sukoba dviju zainteresiranih država, Cieszyn je bio podijeljen.⁴² Poljska je

³⁸ Encyclopaedia Britannica, str. 145, Vol. 18, William Benton, London, 1963.

³⁹ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 27, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1959.

⁴⁰ Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West, str. 71, D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964, i Encyclopaedia Britannica, str. 145, W. Benton, London 1963.

⁴¹ Stefan Karski, »Poljska«, str. 111, Beograd 1928.

⁴² 28. 7. 1920. sporazumom u Spa.

dobila 1.002 km² s 142.000 stanovnika, a ostali vrijedniji dio prostora opvršine od 1.220 km² s 293.000 stanovnika (od čega 140.000 Poljaka) gdje se je nalazio pretežni dio ugljenokopa Čehoslovačka.⁴³ Do podjele došlo je i na spornim područjima Tatranskog planinskog masiva Orawa i Spisz. Ovdje je Poljskoj priključen teritorij od 589 km² s 23.662 stanovnika na kojem su Poljaci činili 61,9% ukupnog stanovništva.⁴⁴ Istovremeno u čehoslovačkom dijelu ostalo je 44 naselja u kojima je, uz ostale, živjelo oko 45.000 Poljaka.⁴⁵

Poljsko-sovjetska granica. Povlačenje granice prema SSSR-u izazvalo je najžešće sukobe.

Deklaracijom vrhovnog sovjeta sila Antante (u daljem: VSSA) određena je privremena granična linija, koja, međutim, nije prejudicirala konačne granice Poljske na istoku.⁴⁶ Kako Poljska i SSSR nisu prihvatile deklaraciju došlo je do onužanog sukoba po kojem su Zapadne sile bile prisiljene da interveniraju. Posredstvom britanskog ministra vanjskih poslova lorda Cursona sugerirana je linija primirja od Grodna preko Jałovke, Konstantynowa, Brest-Litowska do Hrubieszowa, ne određivši pritom nastavak na području Galicije.⁴⁷ Tako se rodila tzv. »Cursonova linija«, koja se poklapala s već prije spomenutom privremenom međom predloženom od strane VSSA, a u velikoj mjeri, izuzevši područje Wilne, i s istočnom međom poljskog etnikuma. Ovo rješenje zaraćene strane nisu prihvatile, pa je konačna linija povučena poljsko-sovjetskim mirovnim ugovorom 1921. godine u Rigi, kojim je SSSR bio prisiljen Poljskoj prepustiti teritorij od 134.012 km²⁴⁸ istočno od »Cursonove linije« naseljen pretežno bjeloruskim i ukrajinskim stanovništvom. Poljaci, koji su bili u manjini, koncentrirani su bili u vilnjanskom kraju na krajnjem sjeveroistoku i Istočnoj Galiciji na jugu. Centralni dijelovi Poljskoj priključenih teritorija Volhynija i Polesje naseljeni su bili gotovo isključivo Bjelorusima i Ukrajincima, koji su tu činili većinu od preko 80% stanovništva.⁴⁹ Srednjevjekovna penetracija Poljaka, zbog močvarnog i zatvorenog šumskog karaktera kraja, bila je ovdje, razumljivo, najslabija i vezana je uglavnom za manje eklave oko važnijih naselja centralnih funkcija. Žitomirski kraj u Ukrajini je jedina snažnija poljska enklava u ukrajinskom etnikumu koja nije bila granicom od 1921. uključena u Poljsku.

U kompleksu graničnog spora između Poljske i SSSR-a potrebno je istaći pitanje Istočne Galicije. Kao sporno područje Istočna Galicija, koja je sve do kraja svjetskog rata bila dio Austro-ugarske, nametnula se prvenstveno zbog njene geopolitičke važnosti i

⁴³ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 26, Böhlau Verl., Köln-Graz, 1959.

⁴⁴ Magyar sztatistikai zsebköny, str. 30. i 31, IX godište 1940. A. M. Kir. központi statisztikao hivatal, Budapest 1940.

⁴⁵ Encyclopaedia Britannica, 146 str., Vol. 18, W. Benton, London 1968.

⁴⁶ 8. 12. 1919.

⁴⁷ 11. 7. 1920.

⁴⁸ Encyclopaedia Britannica, str. 147, Vol. 18, William Benton, London, 1963.

⁴⁹ The Polish and Non-Polish populations of Poland, str. 37, Published by the institute for the Study of minority problems, Warsaw, 21, Nowy Swiat, 1932.

zamršene nacionalne strukture. Galicijom je upućen jedan od najvažnijih transevropskih puteva prema Crnom moru, ukrajinsko rudarskom industrijskom težištu u Donbasu i dalje preko tzv. »Vrata naroda« u Heartland. Poklapanje saobraćajnice kontinentalne važnosti s lesnom zonom, koja se idući prema istoku upravo u Istočnoj Galiciji proširuje u vrijedno agrarno područje, i naftnim poljima oko Drohobycza dali su regiji izuzetno strateško značenje. Razumljiva je, stoga, vjekovna težnja mnogih evropskih sila da ostvare kontrolu nad tim krajem u kojem se po osobitoj važnosti geopolitičkog položaja izdvajaju dva saobraćajna čvorišta – prvo, tzv. gornjovislansko na zapadu i drugo, u izvorišnom dijelu rijeke Bug, Dnjestar i San oko grada Lwówa. Dok je posjedovanjem gornjevislanskog čvorišta omogućena kontrola prilaza Bečkoj kotlini i Češkoj preko niskih Moravskih vrata između Karpata i Sudeta, lwówsko saobraćajno čvorište lublinskim platoom i dolinama Sana i Dnjestra daje sve prednosti lakog dostupa poljskom težištu državnosti u bazenu srednje Visle i crnomorskom primorju. Osim toga, svojim položajem u blizini Karpata proizlaze dalje strateške prednosti Lwówa. Iz naselja moguća je odlučna kontrola važnijih prijevoja u sjeveroistočnim Karpatima (Užochki i Verečki) preko kojih vode putovi vitalnih strateških vrijednosti u povezivanju Istočne Evrope s panonskim prostorom odakle je najpogodniji prilaz jadranskim lukama.

Kao odraz geopolitičkog značenja je i heterogena nacionalna struktura. Prvobitno Galicija je sve do njenog osvajanja od strane Poljaka u XIV st. bila naseljena ukrajinskim stanovništvom. Međutim, kasnijim razvojem, ekspanzijom poljske države prema istoku, situacija se bitno promijenila; iz društveno-političkih i gospodarskih potreba dolazi do penetracije Poljaka. U skladu s osnovnim pravcem širenja srednjovjekovne Poljske, poljsko stanovništvo se naseljava u gospodarski i strateški najatraktivniju lesnu zonu, gdje se zadržalo u velikom broju sve do kraja II svjetskog rata. Prema podacima austrijskog popisa stanovništva od 1910. godine zapadni dio Galicije do linije Rawa–Ruska–Przemysl–Karpati bio je naseljen kompaktnom masom poljskog stanovništva. Istočno od te linije Poljaci žive u to doba uglavom u lesnom pojasu. Za taj dio kraja vezane su bile najjače poljske enklave oko Lwówa i Tarnopola.⁵⁰ Dijelove sjeverno i južno od lesne zone prema Pripjatskim močvarama i planinskom području Karpata; u skladu s manjim geopolitičkim interesom Poljaci su se naselili u manjem opsegu pa su ti prostori zadržali ukrajinski karakter. Izuzetak u tome čini područje Drohobycza, gdje su izvori nafte pronađeni u razdoblju pred I svjetski rat privukli jaču konkurenciju Poljaka koji tada čine apsolutnu većinu populacijske mase. Uz Poljake i Ukrajince jaku komponentu u nacionalnom sastavu Galicije činilo je židovsko stanovništvo. Slično Poljacima ono je emigriralo u razdoblju poljske prevlasti srednjeg vijeka. Vezano pretežno uz neagrarne djelat-

⁵⁰ Lwów grad (83,7% Poljaka), Lwów oblast (61,6% Poljaka), Tarnopol (51,3% Poljaka), Trembowia (51,4% Poljaka) i Skalat (51,9% Poljaka). Prema podacima austrijskog popisa stanovništva od 1910.

nosti židovsko stanovništvo naseljuje se uglavnom u urbane centre. Interesantno je, da se u znatnoj mjeri »poloniziralo«, što je imalo utjecaja na ljak brojčani porast stanovništva poljske nacionalnosti.

VSSA predložio je dva moguća rješenja spora oko Istočne Galicije. Prvo, poljski mandat nad čitavim teritorijem za 25 godina nakon čega bi se proveo plebiscit; drugo, podjelu spornog područja između Poljske i Ukrajine. Predložene su dvije demarkacione linije, A i B. Linijom A, koja bi išla zapadno od Rawa Ruske i istočno od Przemysla do Karpata, teritorij naseljen u velikoj većini Poljacima bio bi uključen u Poljsku, a ostali dio Galicije činio bi mandatno područje. Linija B predviđena je za slučaj podjele kraja između Poljske i Ukrajine. Tom solucijom Lwów (Lviv) i naftna polja oko Drohobycza trebala su da pripadnu Poljskoj. Iako je VSSA prethodno prihvatio liniju A, na insistiranje Poljaka čitavo područje Istočne Galicije naknadno je uključeno u okvire poljske države.⁵¹

Tabela 2.

Nacionalna struktura Istočne Galicije i pojedinih njenih dijelova izdvojenih linijama A i B prema austrijskom popisu stanovništva od 1910. godine⁵²

Područje	Površina	Ukupno stanovništvo	Poljaka	Ukrajinaca	Ostalih
Ist. Galicija	53.706 100%	5.336.944 100%	2.113.603 39,6%	3.119.194 58,7%	90.147 1,7%
Podr. zapadno od linije A ⁵³	7.262	685.420 100%	384.974 56,2%	290.319 42,3%	10.127 1,5%
Podr. omeđeno lin. A i B ⁵⁴	14.063	1.528.644 100%	667.078 43,6%	839.461 55,0%	22.105 1,4%
Podr. poljskog dijela Galicije zap. od lin. B	21.325	2.223.064 100%	1.052.052 47,3%	1.129.880 50,8%	41.132 1,9%
Mandatno područje	46.444	4.651.524 100%	1.728.629 36,8%	2.842.875 61,5%	80.020 1,7%
Ist. Galicija istočno od linije B	32.381	3.113.880 100%	1.061.551 34,1%	2.003.314 64,3%	49.015 1,6%

⁵¹ 22. 12. 1919.

⁵² Prema austrijskom popisu stanovništva od 1910.

⁵³ Podaci se odnose na teritorij okruga Brzozów, Cieszanów, Jaroslaw, Przemysl, Lisko i Sanok. Tačniji podaci zbog nedostatka detaljnih karata i podataka po naseljima ne mogu se pružiti, međutim, odstupanja su mala pa prezentiran statistički materijal može poslužiti kao pogodan pokazatelj nacionalne strukture stanovništva područja.

⁵⁴ Podaci se odnose na teritorij okruga Bóbrka, Grodek Jagellonski, Drohobyc, Jawórow, Lemberg (Lwów) grad, Lemberg okrug, Mosciska, Rawa Ruska, Rutki, Sambor, Sokal, Stary Sambor, Turka i Zólkiew. Tačniji podaci zbog nedostatka detaljnih karata i podataka po naseljima ne mogu se pružiti, međutim, odstupanja su mala, pa prezentirani statistički materijal može poslužiti kao pogodan pokazatelj nacionalne strukture stanovništva Poljske.

Poljsko-litvanska granica. Druga najjača zona naseljenosti poljskog stanovništva istočno od »Cursonove linije« vezana je bila za morenski prostor oko grada Wilne i dolinu srednjeg toka rijeke Njemena. Za razliku od Istočne Galicije poljska imigracija u to područje je starijeg datuma. Njihovu kolonizaciju u taj primarno litvanski i bjeloruski etnički prostor započeli su već litvanski kneževi u XIV st. nastojeći pojačavanjem gustoće naseljenosti gospodarski valorizirati kraj, koji je u to doba imao zatvoreni šumski karakter.⁵⁵ Nakon ujedinjenja Litve sa Poljskom u XVI st. Wilno doživljava snažan razvoj zahvaljujući bogatoj agrarnoj okolici i povoljnom strateškom položaju u morenskom koridoru kojim se tadašnja Poljska širi prema istoku. Wilno postaje jedan od najvažnijih gradova Poljske i Sjeverne Evrope tog vremena,⁵⁶ što privlači dalji priliv Poljaka u grad i njegovu okolicu koja poprima u osnovi poljski etnički karakter. Paralelno s doseljavanjem Poljaka zabilježen je jak proces »polonizacije« autohtonog, litvanskog i bjeloruskog stanovništva.⁵⁷ Poljska većina u gradu i okolici zadržala se u razdoblju ruske prevlasti, uprkos rusifikaciji, sve do konca I svjetskog rata.⁵⁸ Najveća koncentracija poljskog stanovništva bila je vezana za okvire velike enklave u koju je spadao grad Wilno i njegovo šire gravitacijsko područje gdje su prema podacima stanovništva od 1921. godine Poljaci činili 72–88% ukupne demografske mase (kotarevi Wilno-Troki 84%, Oszmiana 87,7%, Lida 83,30% i Sczuczyn 72,1% Poljaka).⁵⁹ Od ostalog dijela poljskog etnikuma vilnjanska enklava podijeljena je bila s područjem izrazite nacionalne heterogenosti između Grodna i Wolkowyska u kojem je uz poljsku većinu (54,8%, 57,8% Poljaka)⁶⁰ bio izrazito jak bjeloruski i židovski element. Krajnji istočni dijelovi promatranog područja bili su naseljeni pretežno bjeloruskim stanovništvom i činili su dio bjeloruskog etnikuma.

⁵⁵ Poland and Lithuania, The Question of Wilno, str. 17, The Bibliotheque of »L'est Polonais«, Straž Kresowa – Warsaw, Str. Nowy Swiat 21, 1921.

⁵⁶ Ibidem, str. 18.

⁵⁷ Vladislav Gomulka, »Hiljadu godina Poljske«, str. 23, Kultura, 1967. Beograd.

⁵⁸ Najbolji pokazatelj tih pokušaja su podaci popisa stanovništva carske Rusije od 1897. god. prema kojima je veliki dio poljskog stanovništva rimokatoličke vjere iskazan kao Bjelorusi, a da bi se eliminirala poljska većina u tadašnjoj Vilnjanskoj guberniji. (1.591.207 stanovnika, od toga 971.439 ili 61,29% Bjelorusa i Rusa, 279.720 ili 17,69% Litvanaca, 202.374 ili 12,69% Židova, 103.054 ili 8,2 Poljaka, itd. Istovremeno bilo je 995.847 ili 62,69% rimokatolika i 414.296 ili 26,40% pravoslavnih. Podaci su preuzeti iz The Norus and J. Zilius, »Lithuanias case for Independence« str. 28, BF Johnson publishers, Inc, Washington, 1918). Na tendencioznost priloženog statističkog materijala ukazuju i rezultati njemačkog popisa stanovništva od 1915–16, koji je proveden nakon što su njemačke trupe okupirale teritorij Vilnjanske gubernije. Dok je prema ruskom popisu stanovništva od 1897. god. u distriktu Wilno bilo samo 12,1% Poljaka, njemački popis na istom području nalazi ih čak 74,89%. Slične razlike pokazuju se i u distriktu Grodna (5,69%, 49,19%) i Lida (4,69%, 63,49%). Podaci su preuzeti iz Poland and Lithuania, The Question of Wilno, str. 21, The Bibliotheque of »L'est Polonais«, Straž Kresowa – Warsaw, Str. Nowy Swiat 21, 1921.

⁵⁹ The Polish and Non-Polish populations of Poland, str. 35, 36. i 52. Warsaw, 21 Nowy Swiat 1932.

⁶⁰ Ibidem, str. 35, 36.

Tabela 3.

Nacionalna struktura vojvodstva Wilno 1921. godine⁶¹

Podr. vojvodstva Wilno	Ukupno stanovnika	Poljaka	Bjelo- rusa	Litva- naca	Zidova	Ostali
Vojvod. Wilno	1,663.504 100%	874.756 53,5%	350.391 21,4%	112.262 6,9%	132.603 8,1%	163.509 18,2%
Od toga grad Wilno (Vilnius)	128.954 100%	72.416 56,2%	1.781 1,4%	2.920 2,3%	46.559 36,1%	5.278 4,1%

Nakon formiranja Litvanije kao suverene države u veljači 1918. g. došlo je do spora kod određivanja njenih granica s Poljskom. VSSA je demarkacionom linijom Foch povučenom zapadno od željezničke pruge Bialystok–Wilno–Daugavplis pokušala naći riješenje spora.⁶² Sovjetska država osvojivši 1920. godine u ratu s Poljskom Vilnjsku regiju bila ju je prepustila Litvi,⁶³ koja je na taj prostor polagala historijska prava obzirom da je Vilno (Vilnius) tokom srednjeg vijeka predstavljalo težište državnosti bivše Kneževine Litvanije. Kasnijim razvojem Poljska zauzevši ponovo Wilno tražila je socijalističku soluciju za rješenje spora s Litvom. Vilnjska regionalna skupština je, međutim, glasala početkom 1922. godine za priključenje kraja Poljskoj s čime se složio VSSA.⁶⁴

Interes Poljske prema Wilnu treba tražiti, uz etničke osobine prostora, u značenju njenog geopolitičkog položaja. Naime, Wilno je u dijelu morenskog koridora kojim je tradicionalno bio upućen jedan od osnovnih pravaca širenja Poljske u unutrašnjost evropskog istoka. Osim toga posjedovanjem područja Wilna od strane Poljske SSSR je prostorno bio odijeljen od direktnog graničnog kontakta s Litvom preko koje bi u slučaju ratnog sukoba bio lak dostup do Baltičkog mora. Litvanske pretenzije na Wilno bile su – iako ne treba zanemariti historijsko sentimentalne razloge – gospodarske prirode. Agrarna vrijednost višeg morenskog zemljišta oko Wilna predstavljao je privlačnu mogućnost proširenja obradivih površina zemlje kojima je Litva zbog velikog prostranstva vlažnih nizina uz tokove oskudijevala. Povlačenjem konačnih granica Poljska je imala 388.634 km² na kojem je živjelo oko 27,000.000 stanovnika. Formirana kao protiteža nje-mačkom ekspanzionističkom militarizmu i mladoj sovjetskoj državi Poljska je u periodu između dva svjetska rata bila u izuzetno teškom geopolitičkom položaju koji se je mogao definirati: 1) – položajem u tzv. »koridoru ratova«. Sjeverno-evropska nizina nakon opsežnih me-

⁶¹ Poland and Lithuania, The Question of Wilno, str. 28, 29, The Bibliotheque of »L'est Polonais«, Straž Kresowa, Warszawa, Str. Nowy Swiat 21, 1921.

⁶² Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West, str. 76, D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964.

⁶³ 12. 7. 1920.

⁶⁴ 15. 3. 1923.

liorativnih ratova tokom XVIII i XIX st. privlači najvažnije trans-evropske saobraćajnice koje povezuju Istok i Zapad našeg kontinenta. Porast saobraćajnog značenja pratio je i odgovarajući porast strateške važnosti koja je svoj izraz našla u stalnim ratnim sukobima za kontrolu tog ipodručja. (Napoleonski ratovi i I svjetski rat); 2) – okruženjem od strane Njemačke na sjeveru, zapadu i jugozapadu koja je zbog nastojanja za ponovnim uspostavljanjem svog teritorijalnog kontinuiteta na Baltiku bila za Poljsku stalna potencijalna opasnost, što je iscrpljivalo gospodarsku moć države zbog potreba pune vojne pripravnosti. 3) – priključenjem prostranih dijelova bjeloruskog i ukrajinskog etnikuma na istoku, Poljska je postala izrazito nacionalno nehomogena država u kojoj je na nacionalne manjine otpadalo čak 33% ukupnog stanovništva;⁶⁵ 4) koridorski karakter izlaza na more nije stimulirao maritimnu orijentaciju zemlje što je slabilo mogućnost povezivanja s zapadnim saveznicima; 5) – intergranični položaj Gornjo-šljonskog rudarskog industrijskog područja gospodarski najvrijednijeg dijela Poljske stavljalo je zemlju u izvanredno nepovoljan strateški položaj prema Njemačkoj; 6) – pripadnost Poljske tzv. »Sanitornom Kordonu«⁶⁶ oko SSSR-a, čija je osnovna zadaća bila izolacija te zemlje, koja je zbog svojih progresivnih socijalnih zahvata postala veoma velika opasnost kapitalističkim zemljama Zapadne Evrope; 7) – konačno treba dodati da je ekstenzivni karakter gospodarstva doveo zemlju u izrazitu zavisnost od stranog kapitala što je bio također jedan od značajnih izvora geopolitičke nestabilnosti prijeratne Poljske.

Iznijete slabosti geopolitičkog položaja Poljske rezultirale su vojnim porazom i gubitkom suvereniteta 1939. godine u ratu s Njemačkom. Ugovorom u Moskvi 28. IV 1939. godine između Njemačke i SSSR-a Poljska je nakon dvadesetak godina opstojanja ponovno podijeljena tzv. linijom Ribentrop-Molotov. Njemačka je tom podjelom dobila 185.600 km sa 21.600.000 stanovnika.⁶⁷ Dio toga okupiranog teritorija bio je direktno priključen Njemačkoj (91.700 km² s 9.500.000 stanovnika),⁶⁸ a na području Varšavskog, Lublinskog, Kielskog i Krakovskog vojvodstva formiran je tzv. »Generalni gouvernement« (93.900 km² s 12.100.000 stanovnika).⁶⁹ Sovjetski Savez zauzeo je uglavnom područje naseljeno Bjeloruskim i Ukrajinski mstanovništvom (202.400 km² s 12.100.000 stanovnika).⁶⁹ Sovjetski Savez zauzeo je uglavnom

⁶⁵ Prema popisu stanovništva od 1931. godine u Poljskoj je živjelo 31.915.800 stanovnika, od toga 21.993.400 ili 68,9% Poljaka, 4.441.600 ili 13,9% Ukrajinaca, 2.732.000 ili 8,6% Židova, 989.900 ili 3,1% Bjelorusa, 741.000 ili 2,3% Nijemaca, 138.700 ili 0,4% Rusa i 878.600 ili 2,8% ostalih. Podaci su preuzeti Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West«, str. 99, D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964. Po svojoj nacionalnoj heterogenosti poljska država u periodu prije II svjetskog rata imala sve sličnosti s prostorom Balkanskog poluostrva.

⁶⁶ Varšavskim sporazumom 17. 3. 1922. stvoren je poljsko-baltički blok zemalja, kojemu je uz Poljsku pripadala i Finska, Estonija i Letonija.

⁶⁷ Vojna enciklopedija VII, str. 122, izd. redakcije Vojne enciklopedije, Beograd 1965.

⁶⁸ Ibidem, str. 222.

⁶⁹ Ibidem, str. 222.

područje naseljeno Bjeloruskim i Ukrajinskim stanovništvom 202.400 km² sa 12.600.000 stanovnika)⁷⁰, do Cursonove linije uključujući još i prostor Przemysl i Giolystok. Kasnijim razvojem u toku ratnih operacija Njemačke prema SSSR-u, priključenjem Istočne Galicije područje »Generalnog gouvornementa« povećano je za 143.883 km² na kojem je živjelo 17.108.900 stanovnika.⁷¹

Ponovni gubitak nacionalnog suvereniteta i izloženost zemlje vođenju dugotrajnih vojnih operacija i okupaciji za period od 6 godina katastrofalno se je odrazio na gospodarski i demografski potencijal Poljske. Gotovo potpunom uništenju pojedinih regija pridružio se gubitak od preko 6.000.000 stanovnika pretežno u dobi najpovoljnijoj za rad i reprodukciju što je imalo teške posljedice u popratnom periodu obnove zemlje.

SUVREMENE POLITIČKO-GEOGRAFSKE I GEOPOLITIČKE OSOBINE

Oslobodjenjem 1945. godine Poljska je doživjela impresivne političko-geografske promjene. Državni teritorij je smanjen, velikim izmjenama stanovništva Poljska je postala nacionalno homogena a priključenjem bivših njemačkih teritorija na zapadu (101.073 km²),⁷² gospodarski jača.

Granične izmjene prema SSSR-u

Poljska je ugovorom u Moskvi 16. 8. 1945. godine prihvatila kao svoju granicu prema SSSR-u tzv. »Cursonovu liniju« s time da se na području Istočne Galicije nova međa u velikoj mjeri poklopila s linijom A, koju su još 1919. sugerirale sile Antante. Tim razgraničenjem SSSR je u odnosu na liniju »Ribentrop-Molotov« od 1939. godine Poljskoj prepustila dio bivšeg vojvodstva s gradom Przemyslom u Galiciji veliki dio teritorija vojvodstva Bialystok izuzimajući kotareve Grodno i Xolkowysk. Graničnim korekcijama 1951. god. SSSR je dobio 379 km² ⁷³ južno od Hrubieszowa a Poljska gotovo jednako veliku površinu južno od Przemysla s gradom Ustrzyki-dolne, neposredno uz današnju granicu s Čehoslovačkom.

Osnove za takovo povlačenje novih granica na Istoku kojima je Poljska izgubila 179.649 km² ⁷⁴ (46% prijeratnog teritorija) s oko 10,720.000 ⁷⁵ stanovnika prvenstveno su etničke prirode.

⁷⁰ Ibidem, str. 222.

⁷¹ Földrajzi zsebkönyv 1943, str. 218, A Magyar Földrajzi Társaság kiadása, Budapest 1943.

⁷² Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 276, Böhlau Verlag, Köln-Graz 1959.

⁷³ Encyclopaedia Britannica, str. 152, W. Benton, London 1963.

⁷⁴ Po vlastitom proračunu.

⁷⁵ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 269, Böhlau Verlag, Köln-Graz 1959.

Tabela 4.

Nacionalna struktura stanovništva istočnih dijelova Poljske pripojenih SSSR-u po popisu stanovništva 1931. godine⁷⁶

Vojvodstvo	Ukupno stanovništvo	Poljaci	Nepoljsko stanovništvo	Površina u km ²
Wilno (Vilnius)	1,275.269 100%	763.528 59,9%	511.741 40,1%	29.011
grad Wilno (Vilnius)	196.383 100%	129.660 66%	66.723 34%	105
Nowgorodeck	1,056.780 100%	555.520 52,6%	501.260 47,4%	22.966
Volhynia	2,084.791 100%	343.250 16,5%	1.741.541 83,5%	35.754
Polesie	1,131.359 100%	164.163 14,5%	967.196 85,5%	36.668
Lwów ⁷⁷ (Lviv)	1,676.685 100%	748.639 44,5%	928.046 55,5%	14.063
grad Lwów (Lviv)	316.177 100%	201.481 63,7%	114.696 36,3%	67
Stanislawow	1,476.538 100%	332.015 22,5%	1,144.523 77,5%	16.894
Tarnopol	1,603.313 100%	793.924 49,5%	809.389 50,5%	16.533
Kotarevi Grodno i Wolkowysk	384.610 100%	184.879 48,1%	199.731 51,9%	8.927
Ukupno:	10,689.344 100%	3,885.918 36,3%	6,803.426 63,7%	180.816

⁷⁶ Polish and Non-polish populations of Poland, str. 35, 36, 37, 41, 42. i 43, Published by the Institute for the study of minority problems, Warsaw, 21 Nowy Swiat, 1932. i Mali Rocznik, Statystyczny 1938, str. 13, 14, 22. i 23, Warszawa 1938, Nakladem geównego urzedu Statystycznego. Tačniji podaci zbog nedostataka detaljnih karata i podataka po naseljima ne mogu se pružiti, medutim, odstupanja su mala. pa prezentiran statistički materijal može poslužiti kao pogodan pokazatelj nacionalne strukture stanovništva područja.

⁷⁷ Podaci se odnose na kotareve Bóbrka, Drohobycz, Gródeck, Jagiell., Jawórow, Lwów, Lwów-grad, Mosciska, Rawa Ruska, Rudki, Sambor, Sokal, Stary Sambor, Turka i Zólkiew.

Najveći dio teritorija koji su priključeni SSSR-u bili su dijelovi Ukrajinskog i Bjeloruskog Etnikuma čije su se zapadne međe u znatnoj mjeri poklapale s novopovučenom granicom. Napoljsko stanovništvo činilo je ovdje većinu od preko 60% ukupne populacijske mase. Izuzetak u tome bila su područja Vojvodstva Wilno i Nowgorodek na sjeveru i Lwowsko, te dijelom Tarnopolsko vojvodstvo na jugu u Istočnoj Galiciji. Kao što je u predhodnom poglavlju već napomenuto to su u osnovi bili nacionalno-heterogeni krajevi s jakom poljskom komponentom u etničkom sastavu njihova stanovništva. Udio Poljaka u međuratnom razdoblju i dalje se je povećavao useljavanjem i relativno jakim procesom »polonizacije« Ukrajinaca, Bjelorusa i Židova. Odnosi se to naročito na Istočnu Galiciju gdje je taj proces bio izuzetno jak. Pred I svjetski rat prostorno nepovezane enklave s poljskom većinom oko Lwówa (Lviva) i Tarnopola u razdoblju do popisa stanovništva od 1931. godine bile su spomenutim razvojem povezane s područjem poljskog etnikuma na zapadu; stvoren je jak poljski etnički klin od Przemysla pa sve do istočne granice Galicije.⁷⁸ Pripojenjem tog kraja poslije II svjetskog rata, Ukrajinskoj SSR dolazi do masovnog iseljavanja i repatriranja Poljaka u Poljsku. Tim razvojem, kojeg je istovremeno pratio priliv repatriranih Ukrajinaca iz dijela Galicije koji je ostao u okviru granica Poljske, Istočna Galicija postaje etnički čist kraj u kojem prema posljednjem popisu od 1959. godine Poljaci čine samo 2–4% ukupnog stanovništva. Druga jaka zona izrazite nacionalne heterogenosti bili su prostori Vojvodstva Wilno i Nowgorodek, gdje su Poljaci u prijeratnom razdoblju činili većinu stanovništva. Zona njihove najjače naseljenosti bio je vilnjanski kraj (kotarevi Xilno–Troki 84,3%, Oszmiana 81,5%)⁷⁹ i sjeverni dio Vojvodstva Nowgorodek (kotarevi Lida 79,4%, Szuczyn 83,3%)⁸⁰, gdje je proces polonizacije bio zahvatio znatan broj pravoslavnih Bjelorusa.⁸¹ Poslijeratnim pomjeranjem granica Poljske prema zapadu došlo je do znatnih iseljavanja Poljaka iz tih krajeva. Međutim, emigracija prema Poljskoj nije ovdje imala takovu snagu kao u Istočnoj Galiciji, tako da je poljska komponenta u tim krajevima još uvijek relativno jaka.

Istočni dijelovi prijeratne Poljske koji su ušli u sastav SSSR-a bili su u skladu s njihovom etničkom strukturom ili pak na temelju historijskih prava pripojeni litvanskoj, bjeloruskoj i ukrajinskoj SSR.⁸²

⁷⁸ Idući od zapada prema istoku kotarevi Mosciska (56,0% Poljaka), Rudki (48,4%), Lwów (56,9%), Lwów-grad (63,7%), Drohobycz (47,2%), Przemyslany (58,3%), Kamionka Strumilova (51,1%), Złoczów (47,9%), Zborów (47,8%), Brzezany (47,1%), Podhajce (48,8%), Tarnopol (66,4%), Zbaraz (50,0%), Skalat (66,6%) i Trembowia (60,9). Prema podacima iz Polish and Non-Polish populations of Poland, str. 41, 42. Published by the Institute for the study of minority problems, Warszawa, 21 Nowy Swiat, 1932.

⁷⁹ Ibidem, str. 36.

⁸⁰ Ibidem, str. 36. i 37.

⁸¹ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 116, Böhlau Verlag, Köln-Graz 1959.

⁸² Vilnius (Wilno) s pripadajućom regijom (9.531 km² s 549.000 stanovnika, od toga 369.000 Poljaka, 84.000 Židova, 61.000 Litvanaca, 32.000 Bjelorusa i Rusa itd.) na temelju historijskih prava Litvanskoj SSR. Istočna Galicija, Volhynia i dio Po-

Osim u etničkom pogledu današnje istočne granice Poljske ne zadovoljavaju gotovo ni jedan geografski kriterij. Međa je povučena kroz ravničarski kraj ne oslanjajući se na bilo kakove reljefne prepreke. U osnovi ona razdvaja prirodno-geografski jedinstvenu cjelinu Sjeverno evropske nizine s glacijalnim pejzažom i nešto viši agrarno vrijedni lesni ravnjak u Galiciji, koji je uz to u svom centralnom dijelu gusto naseljen kraj s izrazito jakim rudarskim potencijalom (nafta i sol). Jedino u svom središnjem dijelu gdje je povučena duž rijeke Bug koji odvaja močvarnu i slabo naseljenu zonu Pripjata od nešto višeg i gušće naseljenog područja na zapadu međa ima, uz etničke i svoje prirodno-geografske i gospodarske osnove. Granica tu ima i povoljne strateške osobine no, s očitom prednošću SSSR-a kojem Pripjat predstavlja vrlo pogodnu izolacionu zonu prema vitalno važnim gospodarskim i demografskim sadržajima u njegovoj unutrašnjosti. Saobraćajno lako prohodni morenski i lesni pojas sjeverno i južno od Pripjata nema takovih obrambenih prednosti pa su to za oba suvereniteta strateški izrazito osjetljivi granični dijelovi.

Poljsko-njemačka granica. Povlačenje međe Poljske prema Njemačkoj izazvalo je određene teškoće, pošto Zapadne sile nisu prihvatile prijedlog SSSR-a da se Poljskoj ponovno restauriraju njene historijske granice na Odri i zapadnoj Nysi, iz X st. Uz historijska prava pomjerenje zapadnih granica na spomenutu liniju Poljska je argumentirala i potrebom dovoljno velikog prostora za naseljavanje repatriраних Poljaka s teritorija koji su pripali SSSR-u, zatim, nužnošću za sirovin-skim izvorima koji bi kompenzirali gubitak agrarno rudarski bogate Galicije, i dalje, da bi bez posjedovanja čitavog toka rijeke Odre i njene izlazne luke na Baltiku Szczecina došlo u pitanje normalno funkcioniranje izvoza iz Gornjošljonskog rudarsko-industrijskog bazena.⁸³ Nasuprot tome zahtjevu Britanija je predložila kao novu granicu između Njemačke i Poljske, rijeku Odru i istočnu Nysu čime bi prostor Donjeg Šljonska (24.938 km² sa 3.063.000 stanovnika)⁸⁴ ostao u granicama Njemačke. Osnove takvog rješenja bile su argumentirane demografskim i gospodarskim razlozima. Naime, prema britanskim shvaćanjima, kojima su bili bliski stavovi i SAD, uključivanje Donjeg Šljonska u Poljsku izazvalo bi iseljavanje daljih nekoliko miliona Nijemaca, što bi uz ostale repatriране iz Istočne Pruske, Gornjeg Šljonska i Pomorzea predstavljalo izuzetno velike gospodarske teškoće u ratu i onako opustošenoj Njemačkoj. Na konferenciji predstavnika SAD, Vel. Britanije i SSSR-a u Potsdamu 2. VIII 1945. godine donesena je odluka da se (Poljskoj dozvoli zauzimanje) teritorija do linije Odra-

lesja bili su priključeni Ukrajinskoj SSR (90.000 km² sa 6.949.000 stanovnika), a područje vojvodstva Nowgorodek i dijelovi vojvodstva Poljske, Wilno i Bialystok (79.900 km² s 3.336.000 stanovnika) Bjeloruskoj SSR. Podaci su preuzeti i korigirani (milja² u km²) iz Encyclopaedia Britannica, str. 218, Vol. 14, str. 684, Vol. 19, W. Benton, London, 1963).

⁸³ Norman J. G. Pounds, »Poland between East and West«, str. 110, D. Van Nostrand, Comp., Inc. Princeton, New Jersey, 1964.

⁸⁴ Polen, Deutschland und die Oder-Neisse-Grenze, str. 387, 389, 391, Rütten, Loening, Berlin 1959.

-Nisa uključi pod poljsku administraciju s tim da se krajnje rješenje o definitivnoj granici između Poljske i Njemačke donese mirovnim ugovorom s Njemačkom.⁸⁵ Time su de facto Poljskoj vraćene njene historijske pokrajine Šljonsk (Šlezija, 34.671 km²)⁸⁶ i Pomorze (Pomerania, 42.630 km²)⁸⁷ s Gdanskom (Danzig, 1.912 km²).⁸⁸ Osim toga, Poljska je dobila i veći dio Istočne Pruske (23.772 km²),⁸⁹ izuzevši Kalinjin-grad (Königsberg) s okolnim područjem koji je bio priključen SSSR-u. Sporazumom u Zgorelcu (Görlitz) 6. VII 1950. godine, Istočna Njemačka priznala je i de jure granice s Poljskom iz 1945. godine kao konačne. Suprotan slučaj je sa SR Njemačkom koja u skladu sa svojom politikom revanšizma ne priznaje današnje zapadne granice Poljske, zahtijevajući reviziju kojom bi istočni dijelovi nekadašnjeg njemačkog etnikuma ponovno bili vraćeni Njemačkoj. Na nereálnost toga stava najbolje ukazuje činjenica da je sporna granica danas, iseljavanjem Nijemaca s teritorija priključenih Poljskoj, i etnička međa dviju država koja u velikoj mjeri odgovara stanju koje je prethodilo njemačkoj ekspanziji prema Istoku tokom kasnog srednjeg vijeka.

Treba dodati da je linija Odra-Zapadna Nysa, iako je izolacioni karakter pradoline koju za svoje otjecanje koristi rijeka Odra melioriranjem nestao, pogodna međa i u prirodno geografskom pogledu; u nizinskom pejzažu vodeni tokovi predstavljaju jedine markantne prirodne prepreke koje mogu pogodno poslužiti u delimitiranju dvaju suvereniteta. U tom smislu a i zbog svoje meridionalne usmjerenosti, tokovi zapadne Nyse i Odre svakako imaju, uz svoje historijsko i etničko značenje, određenu opravdanost da posluže kao granična linija između dviju zemalja.

U razmatranje osobina poljsko-njemačke granice treba uključiti i neke strateške aspekte:

1. Granica je zbog ravničarskih osobina krajeva kroz koji je povučena i teško branjena;
2. Prednost joj je u činjenici da predstavlja najkraću liniju koja povezuje planinsko područje sudeta i Baltičko primorje. U eventualnom sukobu to predstavlja određenu obrambenu pogodnost, naročito za Poljsku na čijem se teritoriju nizinski prostor idući na istok sve više proširuje, što je očita slabost u odbrani njene životne okosnice u dolini Visle.

Teritorijalne izmjene, koje su Poljsku u geografskom smislu pomakle na zapad imale su dalekosežniji utjecaj na demografsku i gospodarsku strukturu zemlje. Migracija stanovništva nakon rata potaknuta polit-geografskim promjenama, ide u red najvećih u historiji čovječanstva. SSSR repatriirao je 1.503.800 Poljaka (788.000 iz Ukrajine, 256.000 iz

⁸⁵ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 276, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1959.

⁸⁶ Ibidem, str. 276.

⁸⁷ Ibidem, str. 276.

⁸⁸ Ibidem, str. 28.

⁸⁹ Ibidem, str. 276.

Bjelorusije i 178.000 iz Litvanije),⁹⁰ a u obratnom smjeru iz Poljske je iseljeno 518.000 Ukrajinaca (420.000), Bjelorusa (30.000) i Litvanaca (50.000)⁹¹ Iz bivših njemačkih teritorija Šljonska (3.170.000), stanovništva⁹² (do 29. X 1946. 5.606.000).⁹³ Tome treba dodati i 680.000 Njemaca⁹⁴ s teritorija prijeratne Poljske i njih oko 290.000⁹⁵ s područja Gdanska. Istovremeno je iz Zapadne Evrope i Njemačke vratilo se oko 2.226.000 Poljaka vojnika, zatvorenika i prisilnih radnika.⁹⁶ Znatan dio Židova, koji su preživjeli drugi svjetski rat, seli u to vrijeme u novostvorenu državu Izrael (149.000).

U promatranje selidbenih pokreta stanovništva, osim prethodnih treba uzeti i unutrašnje emigracije koje su uslijedile kao direktna posljedica ovih prvih. Ti pokreti stanovništva odnose se uglavnom na migracije iz raznih krajeva zemlje prema novo pripojenim teritorijama iz kojih se njemačko stanovništvo povuklo. Brojčanu snagu tih seljenja najbolje ilustrira podatak da je već 1956. g. u Pomorzeu, Šljonsku i Istočnoj Pruskoj živjelo preko 7.000.000 stanovnika,⁹⁶ što gotovo u potpunosti odgovara demografskoj masi koja je u prijeratnom periodu naseljavala te krajeve.

Prema tome, u poslijeratnim migracijama stanovništva u Poljskoj na temelju iznijetih statističkih procjena, sudjelovalo je preko 20.000.000 stanovnika.

Svakako da su najpozitivnijeg odraza te gigantske migracije imale na nacionalnu strukturu stanovništva zemlje. Dok je prije rata 1/3 stanovništva otpadala na nacionalne manjine, iznijetim promjenama, Poljska je postala etnički homogena država u kojoj danas živi samo oko 550.000 pripadnika ukrajinske, bjeloruske, njemačke i židovske nacionalnosti (1,6% ukupnog stanovništva).⁹⁷

Poslijeratnim razvojem Poljska bilježi izuzetno jak demografski progres. Broj njenog stanovništva porastao je sa 23.000.000 u 1946. godini na preko 31.000.000 u 1966. godini, što odgovara stanju 1931. godine.⁹⁸ Tim porastom Poljska je u potpunosti kompenzirala jak mortalitet (6.028.000 stanovnika), u toku rata, a i veliki migracijski odljev, koji je uslijedio nakon 1945. godine.

Gospodarska snaga zemlje, priključenjem rudarsko-industrijskih i agrarno bogatih krajeva na zapadu i socijalističkim preobražajem društveno-ekonomskih snaga zemlje, pokazuje također snažan napre-

⁹⁰ Les migrations Internationales, 1945-1957, str. 71, Bureau International du Travail, Genève 1959.

⁹¹ Ibidem, str. 71.

⁹² Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 161, Böhlau Verlag, Köln-Graz.

⁹³ Les Internationales, 1945-1957, str. 8, Bureau International du Travail, Genève 1959.

⁹⁴ Osteuropa-Handbuch, Polen, str. 161, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1959.

⁹⁵ Ibidem, str. 161.

⁹⁶ Encyclopaedia Britannica, str. 153, Vol. 18, Benton, London, 1963.

⁹⁷ Ibidem, str. 153.

⁹⁸ Ibidem, str. 153.

⁹⁹ Ibidem, str. 153.

dak. Priključenjem zapadnog dijela Gornjošljonskog industrijsko rudarskog revira osigurane su osnovne energetske potrebe zemlje, a dobivanjem Baltičkog primorja s lukama Gdansk i Szczecin, omogućena je i primorska orijentacija Poljske, što je također bilo od velikog stimulanisa na aktiviranju njene dotada ekstenzivne privrede.

Pozitivne promjene političko-geografske strukture imale su utjecaja i na povoljan razvoj geopolitičkog položaja Poljske. Naime, orijentacija na vojno, političko i gospodarsko povezivanje s SSSR-om i ostalim socijalističkim državama u okviru regionalnih organizacija zemalja Varšavskog ugovora i SEV-a, te trajno rješenje graničnog problema na istoku, bitno je poboljšalo karakteristike geopolitičkog položaja Poljske u odnosu na prethodna razdoblja. U prvom redu, odnosi se to na izlazak iz tzv. »okruženja« koje je iscrpljivalo zemlju ne samo u ekonomskom već i u psihološkom pogledu. Druga značajna osobina suvremenog geopolitičkog položaja Poljske je i činjenica da je – obzirom na prisutnost sovjetskih trupa u Istočnoj Njemačkoj i pripadnosti te zemlje Varšavskom ugovoru – zapadnim granicama garantirana sigurnost. Osim toga, iz kontrole Baltičkog primorja proizlaze određene strateške prednosti u osiguranju njene sjeverne morske fasade. To potencira i činjenica da je najbliži sjeverni susjed Poljske neutralna Švedska. Prirodne predispozicije, međutim, koje daju otvoren i lako prohodan karakter Poljskoj i dalje su prisutne, stoga te nepovoljnosti moraju da budu, s obzirom na globalnu a posebno evropsku geopolitičku situaciju, imperativna potreba njenog čvrstog povezivanja s SSSR-om i ostalim socijalističkim zemljama, garantima njenog teritorijalnog integriteta i sigurnosti.